

2017, No 3–4, 105–107

Архив

Из „Основни и второстепенни въпроси из новобългарската граматика“ от акад. Стефан Младенов

(Списание на Българската академия на науките, кн. XLVIII, София, 1934, с. 21–98)

В рубриката „Архив“ редакцията на „Език и литература“ обръща вниманието на читателите към някои по-слабо известни днес, но значими в миналото материали във връзка с темите, разглеждани в съответните броеве. Материалите винаги се публикуват под формата на факсимилета. За темата „Езиков парламент“ предлагаме откъс от публикация на един от най-признатите български езиковеди от първата половина на XX в. – акад. Стефан Младенов. На 18 януари 1934 г. той докладва пред Историко-филологическия клон на Българската академия на науките

От стр. 61

50. Едно отъ най-погрешните твърдения въ граматикарската „ука“ на г. А. Т.-Б. се отнася до тъй наречената скъсена членна форма на имената отъ м. р. ед. ч. („градá“, „стóла“, „кóня“, „крáя“ срещу пълни членни форми градътъ, стóлътъ, кóнятъ или кóньтъ, крáятъ или „крáйтъ“). Преди години по тоя въпросъ г. Т.-Б. подържаше преднаучния възгледъ на о. Неофита Рилски, че ония форми представляли стария родителенъ—винителенъ падежъ (кони, па и градá, стола, края, ако и за неодушевени предмети). Следъ настойчивата и убедителна критика на Б. Цоневъ г. Т.-Баланъ не подържа старото си погрешно схващане, но все пакъ брани онова „правило“ на невежествени граматикари, споредъ което книжовниятъ езикъ да употребя членуваните форми умът, кóнятъ тогава, когато съ тѣхъ се предавало отношение на им. пад. („пряко“ падежно отношение); а формите умá, кóня да употребя като падежи (а не като скъсени членувани) тогава, когато има да се предава отношение на (разширенъ) вин. пад. („косвено“ падежно отношение), стр. 134 заб. 3. Обаче, „книжовниятъ езикъ“ не е усвоилъ това нескопосно правило, по-

неже то стои въ пълно противоречие съ езиковата история, съ днешното и старото българско ударение: старият родит. и вин. пад. въ бълг. е *ума*, а не *умà*: *ума нема*; *изгубилъ ума* и *дума*; *нямам мѣра*, също *нема срама*, а не „*мира*“, „*срама*“: членните форми сж *умѣтъ*, *мирѣтъ*, *срамѣтъ* въ онези говори, които сж запазили старото *т* отъ члена и неизясненъ *ѣ*, или без *т*: *умѣ*, *мирѣ*, *срамѣ*. „Правилото“ е измислено отъ граматичи, слабо запознати и съ историята на езика, и съ днешните говори. Г. проф. А. Т.-Б. донѣкъде само намалява грешката си, като пише: „Вместо падежните форми се допусчат пълни членове, когато трябва да се добие по-добра ясност или звучност“! Слава Богу, че поне тогава се „допуска“ махването на мнимите „падежни“ форми! Отъ друга страна трѣба съ удоволствие да се отбележи, че най-добрите новобългарски поети не сж знаели и не сж искали да знаятъ „правилото“ на тъмните граматикари, и сж римували безъ брой пъти пълни членни форми въ „косвено падежно отношение“ съ глаголи въ 3. л. мн. ч. сег. вр. на *ѣтъ* и *ѣтъ*, а не на *атъ*, *ятъ*; вж. по-горе т. 11 съ класическите примери изъ Вазова: *Че и ний сме дали нещо на светѣтъ*, и Ботйова: *Спеше си и ти с мъжѣтъ*. Б. Цоневъ писа противъ „правилото“ за пълненъ и непълненъ членъ въ СБНУ IV 513—514, XX 51 сл.; „Бълг. прегл.“ I, 3. 199—201. II, 11, 70—93, „Учил. прегл.“ VI 661—665 и др. Нека бжде простено да се спомене тука и разправката отъ писача на тия редове въ сп. „Родна реч“ год. II (Казанлъкъ, 1928—1929) стр. 218—222, въ която се отговаря на едно питане около историята на правилото за пълненъ и непълненъ членъ при имената отъ мъж. родъ единств. число. („Кога се въвежда това правило и защо? Кой го въвежда? Кои сж основанията му?) И нека пакъ повторимъ, че въ българския „книжевенъ“ езикъ това различаване на пълненъ членъ за имен. пад. и непълненъ членъ за винит. пад. е граматикарска измислица и произволъ: въ българските народни говори има по *една членна форма за м. р. ед. ч.*, и тя служи и за именит. и за винит. падежъ, сир. въ народните български говори говори не се прави разлика между членни форми по падежъ и при мъжките имена въ ед. ч., както не се прави такава разлика и при имената отъ жен. и сред. родъ ед. ч. и при имената въ мн. ч. за трите рода. Както не се различава им. и вин. над. при *овцата*, *козата*, *агнето*, *кучето*,

конете, кравите, селата, тъкмо така не се прави разлика и при членни форми отъ *волъ* и *конъ*, та имаме и за имен. и за вин. п. *волътъ*, „*конятъ*“ (*конът*), или пакъ за им. и вин. „*вола*“ (*вдлъ*), *коня* (*конъ*) или *волот*, *коньот*, или *воло*, *коньо*, или др. под., но *нигде народътъ не употребява пълни членни форми за им. п., а скъсени за вин.*! Едно време граматичите правеха разлика между *водата* им. п. и *водятъ* вин. пад., та Д-ръ Ив. А. Богоровъ ги подиграваше. Сега г. Баланъ ни връща къмъ нещо подобно!...

своето становище за излязлата през 1930 г. „Българска граматика. Дял I: За думите. Част I: Звукословие“ от акад. Александър Теодоров-Балан, смятана за първата научна граматика на нашия език. От този доклад избрахме един откъс, който има пряко отношение към една от темите на броя. В т. 50 от публикацията си (с. 61–63) Ст. Младенов коментира виждането на Ал. Теодоров-Балан за синтактичното правило за употребата на пълен или кратък член при имената от мъжки род, което изиграва решаваща роля за закрепването на това неслучайно смятано за изкуствено правило в съвременния правопис. Тъй като тази тема продължава да възбужда често разгорещени спорове между специалисти и неспециалисти, а е и здраво залегнала в съзнанието на масовия българин като мерило за грамотност, смятаме, че актуализирането на становището на големия езиковед ще е интересно и полезно за читателите.